

بین الاقوامی مذہبی آزادی دے بارے امریکی کمیشن دی سالانہ رپورٹ 2009 دا جائزہ

بین الاقوامی مذہبی آزادی دے بارے امریکی کمیشن (USCIRF)، بین الاقوامی مذہبی آزادی لئی ایکٹ مجریہ 1998 (IRFA) دے تحت قائم کیتا گیا۔ ایہ امریکی حکومت تے حزب اختلاف دواں دا اک ازاد سرکاری کمیشن اے جیہڑا انسانی حقوق دے عالمی اعلان تے دوجے بین الاقوامی قوانین دے مطابق ملک توں باہر مذہب یا عقیدے دی آزادی دے حق دی خلاف ورزی تے نگاہ رکھدا اے تے صدر، وزیر خارجہ تے کانگریس لئی آزادانہ پالیسی سفارشاں تیار کردا اے۔

امریکی محکمہ خارجہ توں وکھ اے کمیشن دس ممبراں تے مشتمل اے۔ ایڈے تن کمشنر صدر مقرر کردا اے تے چھ دا تقرر کانگریس دی قیادت کردی اے۔ محکمہ خارجہ وچ بین الاقوامی مذہبی آزادی دے بارے سفیر عمومی دا عہدہ وی ARFA نے پیدا کیتا، جیہڑا کمیشن دے ووٹ نہ دینڑا الے ممبر دے طور تے کم کردا اے۔

ایہ کمشنر، امور خارجہ، انسانی حقوق، مذہبی آزادی تے بین الاقوامی قانون دے شعبیاں وچ ماہراں تے تجربہ کار لوکاں دا وادھا کردے نیں۔ کمیشن دے قیام دی دس سالہ مدت وچ کمشنراں نیں کجھ کیتھولک بشپ، اک مسلمان امام، انسانی حقوق دے اک یہودی کارکن تے اک یہودی پیشوا تے اک پروٹسٹنٹ پادری دے علاوہ قانون، خارجہ پالیسی دے ماہراں تے روائتی عیسائی، مورمن، ہندو، بودھ تے بھائی سمیت کئی طرحاں دا پس منظر رکھنڑا والے دوجے ماہر شامل کیتے نیں۔ ایہاں کمشنراں دی قیادت وچ کمیشن نے مذہبی آزادی دی خلاف ورزیاں دے بارے تشویش دا اظہار کیتا جیہڑیاں بہت سارے معاملیاں، ملکاں تے عقیدے یاں تے اثر انداز ہو رہیاں نیں۔ مثال دے طور تے کمیشن نے بدھ مت دے پیروکاراں لئی برما وچ، ہندواں لئی بنگلہ دیش، شیعہ مسلماناں لئی سعودی عرب، یہودیاں لئی وینزویلا، احمد یاں لئی پاکستان، ویگھر مسلماناں لئی چین، عیسائیاں لئی سوڈان تے بھائیاں لئی ایران وچ کم کیتا اے۔

سالانہ رپورٹ وچ، کمیشن لئی تشویش دے باعث ملکاں وچ مذہب تے عقیدے دی آزادی دی صورتحال دا ذکر کیتا گیا اے تے مذہب تے عقیدے دی آزادی دے فروغ نوں امریکہ دی خارجہ پالیسی دا لازمی حصہ بناؤنڑا لئی پالیسی سفارشاں پیش کیتیاں گیاں نیں۔ سالانہ رپورٹ، مختلف ملکاں دے بارے ابواب تے مشتمل اے تے کمیشن نے سفارش کیتی اے کہ امریکی وزیر خارجہ، مذہبی آزادی دی سنگین خلاف ورزیاں کرنڑا دی وجہ نال ایہاں وچوں بعض ملکاں نوں IRFA دے تحت تشویش دا باعث خاص ملک (CPCs) قرار دینڑا۔ بعض ملک، CPC الے ملکاں وچ تے نئیں اوندے پراناں وچ مذہبی آزادی دیاں خلاف ورزیاں ہو رہیاں نیں، کمیشن نے انان تے نگاہ رکھی ہوئی اے۔ کمیشن رپورٹ وچ شامل دوجیاں ملکاں دی نگرانی کردا رہندا اے۔ پوری رپورٹ ویب سائٹ www.uscifr.gov تے موجود اے۔

سالانہ رپورٹ وچ مئی 2008 توں اپریل 2009 تیکر دے واقعات شامل کیتے گئے نیں۔

IRFA، صدر دی طرفوں ملے ہوئے اختیار دے تحت وزیر خارجہ نوں ہدایت کردا اے کہ او "تشویش دا باعث خاص ملکاں" یا CPCs نوں نامزد کرنڑا۔ ایہ او ملک نیں جیہڑے مذہبی آزادی دیاں "خاص طور تے سنگین" خلاف ورزیاں خود کر رہے نیں یا انان نوں برداشت کر رہے نیں۔ IRFA "خاص طور تے سنگین" خلاف ورزیاں دی تشریح انان ملکاں لئی کردا اے جنان نے منظم تے کھلیاں خلاف ورزیاں دا سلسلہ جاری رکھیا ہویا اے۔ ایہاں خلاف ورزیاں وچ تشدد، کسے الزام توں بغیر لمبے عرصے لئی حراست وچ رکھنڑاں، لاپتہ کر دینڑاں یا لوکاں نوں زندگی، آزادی یا سلامتی دے حق توں محروم رکھنڑاں شامل اے۔ کسے ملک نوں CPC قرار دینڑا توں بعد قانون دے تحت صدر لئی لازمی ہوندا اے کہ او IRFA دے مطابق اقدامات کردے ہوئے خلاف ورزیاں دی مخالفت کرنڑا۔

جنوری 2009 وچ محکمہ خارجہ نے انان اٹھ ملکاں نوں فیر CPC قرار دے دتا جنان نوں نومبر 2006 وچ CPC نامزد کیتا گیا سی۔ ایہاں وچ برما، عوامی جمہوریہ کوریا (شمالی کوریا)، اتریا، ایران، عوامی

جمہوریہ چین، سعودی عرب، سوڈان سے ازبکستان شامل ہیں۔ محکمہ خارجہ نے ازبکستان کے خلاف کوئی کارروائی کرنے کے لیے 180 دنوں سے سعودی عرب کے خلاف کارروائی کرنے کے لیے غیر معینہ مدت لئی چھوٹ دتی تاکہ دواں معاملات (بین الاقوامی مذہبی آزادی) ایکٹ کے مقاصد کو آگے ودھایا جاسکے۔ اس چھوٹ کے نتیجے میں، امریکہ دواں اچوں کے لیے وی ملک کے لیے بونٹ والی مذہبی آزادی دی سنگین خلاف ورزی کے لیے کوئی کارروائی نہیں کرے گا۔

رپورٹ کی مدت کے دوران کمیشن نے سفارش کی کہ وزیر خارجہ تھلے دتے ہوئے 13 ملکوں کو CPC قرار دینے: برما، عوامی جمہوریہ کوریا (شمالی کوریا)، اتریا، ایران، عراق، نائیجیریا²، پاکستان، عوامی جمہوریہ چین، سعودی عرب، سوڈان، ترکمانستان، ازبکستان کے لیے نام۔

کمیشن نے رپورٹ میں وچ ان ملکوں کے لیے ناں وی دتے ہیں جن کے لیے نگاہ رکھی جا رہی ہے۔ اس کا مقصد CPC کے تقاضے پورے نہ کرنے والے ملکوں کو حکومتوں کو لوں مذہبی آزادی دی سنگین خلاف ورزیاں یا ایسا خلاف ورزیاں نون برداشت کرنے کے لیے نگاہ رکھنا ہے۔ CPC ملکوں کو ایسا دتے وی خصوصی توجہ دتی جاندی ہے کہ بعض معاملات وچ محکمہ خارجہ کے لیے کئی جہتی تنظیمیں ایسا دتے خلاف سفارتی اقدامات کر دیاں ہیں۔ رپورٹ کی مدت کے دوران کمیشن نے جن ملکوں کے لیے نگاہ رکھی ان وچ افغانستان، بیلاروس، کیوبا، مصر، انڈونیشیا، لاؤس، روس، صومالیہ، تاجیکستان، ترکی کے لیے ویزویلا شامل ہیں۔

کمیشن نون تشویش اے پاکستان وچ

پاکستان

پاکستان وچ پچھلے ورے وڈے سیاسی ڈرامے کھلے ہیں، ان وچ وچ کچھ قنون دی حکمرانی، انسانی حقوں دی حفاظت کے حوالے نال بڑے اہم نہیں تے ان کا اثر مذہبی آزادی کے عقیدے کے لیے ہے۔ ایس ورے وی اے ویکھیا گیا ہے کہ مذہبی شدت پسنداں کے گروہوں کو بغیر روک ٹوک ودھنے کے طاقت کٹھی کرن دا موقع ملیا ہے۔ جدی وجہ نال ان کے بندیاں نے پاکستان کے اندر تے باہر کھپ پائی ہوئی ہے او لوک اپڑیں بنائے ہوئے مذہبی اصولوں دی بنیاد تے، پاکستانی قانونی اداریاں نال اسلحے کے زور تے لڑدے ہیں۔ پورے کہ مذہبی آزادی کے حوالے نال سارے خدشے، جھپڑے کہ کمشن نے اپڑیں ریٹ وچ لکھے سن اوہ اپڑیں تھان تے موجود ہیں۔ فرقہ بندی کے مذہبی لڑائیاں جھگڑے خاص کر کے شیعہ مسلمانان، احمدیاں، عسائیاں تے ہندواں نال جاری ہیں تے ایس تے حکومت دا جواب وی کوئی خاص نہیں ہے بلکہ اے آکھناں چاہی دا اے کہ حکومت دا کوئی کم سدھا نہیں۔ ملک کے چوکھے سارے قنون جنہاں وچ احمدیاں نون اپڑیں حقان تون روکیا گیا ہے تے توہین رسالت کے قنون نون مجرمانہ انداز وچ ملزم دے خلاف استعمال کیتا جاندیاں ہے، تے اکثر ملزمان نون قید دی سزا ہو جاندی ہے۔

پورے کہ ایدے باوجود کہ کچھ معمولی بہتری ہوئی ہے، 1979 وچ لیائے جنٹ والے اسلامی قانون حدود آرڈیننس، جنہوں ملک کے عام قانون کے نال نال نافذ کیتا گیا سی، سخت سزا دیندا ہے۔ جیدے وچ اسلامی قنون نون پنن آلیاں نو ہتہ پیر کٹنڈ تے وڈے مار مار کے مارنڈ دی سزا دیتی جاندی ہے۔ پاکستان نے عالمی طور تے، مذہبیاں نون ہندام کرنے کے تصور دیاں کوششاں،، ایدھے اپڑیں توہین رسالت کے قنون، جیدے بارے ایس کمشن دا خیال ہے کہ ایدھے نال مزہبی آزادی نون خطرناک حد تک محدود تے مجرمانہ بنا دیتا جاسی نون، وڈے اچھے طریقے نال آگے ودھایا ہے۔ اخیر تے پاکستانی تے عالمی سطح کے تے سن رکھنڈ آلیاں دے مطابق پاکستان دیاں انتیلیجنس ایجنسیاں وچ کچھ لوکاں دے طالبانان تے لشکر طیبہ تے ایہوجے شدت پسنداں دے لوکاں نال واسطہ رکھدے ہیں تے ان نون مدد وی دیندے رہندے ہیں۔ ان دے بارے اے آکھیا جاندیاں اے کہ بھارت دے شہر ممبئی تے حملہ کرنے آلیے ایہی لوک ہیں۔ شدید طراں دے ایہوجے معاملات دی لو وچ، کمشن اے سفارش کردا ہے کہ پاکستان نون اک خاص حیثیت یا سی پی سی دا درجہ دیتا جاوے۔ ہنڈ تکر سٹیٹ ڈیپارٹمنٹ نے پاکستان نون سی پی سی دا درجہ نہیں جے دیتا۔

¹ رپورٹ وچ عراق دا ذکر شامل کردیاں ہویاں، کمشنر کرومرٹی، ایڈ، لینڈ تے لیو نے CPC دی سفارش نال اختلاف کردیاں ہویاں کیہا کہ عراق کمیشن دی وچ لسٹ وچ شامل رہنڈاں چاہی دا ہے۔

² کمشنر کرومرٹی نے CPC دی سفارش نال اختلاف کردیاں ہویاں کیہا کہ نائیجیریا کمیشن دی وچ لسٹ وچ شامل رہنڈاں چاہی دا

پاکستان دے سیاسی میدان وچ پچھلے وریاں وچ کافی تبدیل ہویا ہے۔ فروری 2008 دے عام انتخابات نال، تے پرویز مشرف دی تھان ستمبر 2008 وچ آصف علی زرداری دے صدر پاکستان بڑن نال سول حکمرانی واپس آ گئی۔ صدر زرداری بینظیر بھٹو جھپڑی وڈی مشہور سیاسی لیڈر تے سابق وزیر اعظم سی تے جنان نوں شدت پسنداں نے دسمبر 2007 وچ قتل کر دیتا سی، دا رنڈا ہون آلا بندہ ہے۔ مارچ 2009 وچ صدر زرداری نے حزب اختلاف دیاں پارٹیاں تے ٹوکھے سارے وکیلاں دے دبانڑ نال، سپریم کورٹ دے چیف جسٹس اچوہدري تے دوجے ججان نوں، جنان نوں صدر مشرف نے کڈ دیتا سی انہاں دے عہدے تے بحال کر دیتا صدر زرداری نوں، پنجاب وچ جھپڑا کہ پاکستان وچ سب نالوں زیادہ آبادی آلا صوبہ ہے، وچ حزب اختلاف دی حکومت منن تے وی مجبور کر دیتا گیا۔

زرداری حکومت نے مذہبی آزادی دے حوالے نال کج چنگیاں گلاں وی کیتیاں نیں، نومبر 2008 اچ حکومت نے اقلیتاں دے حق دیاں گلاں کرنڑ الے شہباز بھٹی نوں اقلیتاں دا وفاقی وزیر بنیا۔ بھٹی صاحب نے لوکاں دے سامڑیں اے آکھیا اے کہ حکومت توہین رسالت دے قانون نو اک واری فیر ویکھے گی۔ انان نے ایہ وی آکھیا اے کہ حکومت اے عہد اے کہ اوہ اقلیتاں دے حقان دا خیال کرسی ایدے نال نال اقلیتاں لئی، وفاقی ملازمتاں وچ 5 فی صد کوٹے تے وی عمل کرسی۔ مارچ 2009 وچ حکومت نے اک عیسائی نوں لاہور ہائی کورٹ دا جج بنیا سی۔ اجے تکر اے نہی پیا پتا لگدا کہ انا گلاں دا مذہبی آزادی تے کی اثر ہوسی تے کہ جنان نوں ماضی وچ انڑ آلی ہر حکومت نے وڈی لاہرواہی نال ورتیا ہے۔ پچھلی دہائی وچ فرق رکھنڑ آلے قانون بنائے گئے تے انان نوں برابر لاگو رکھیا گیا جیدی وجہ نال مزہب وچ برداشت نہ کرنڑ دی ہوا چل پئی۔ ایس نیں معاشرے وچ اقلیتاں دے مقام نوں کھا لینا ایس نے معاشرے وچ اقلیتاں جنان وچ شیعہ مسلمان، احمدی تے ہندو تے دیسائی شامل نیں دے قانونی مقام تن چٹ کر لینا۔ حکومت دے بندے عی اقلیتاں دے مخالف ہونڑا لیاں ایہو جیاں قانونی خلاف ورزیاں نوں صحیح طریقے نال نئیں روکدے تے اے گھٹ ای ہویا اے کہ ایہو جئی کسی خلاف قانون گل کرن الے لوک انصاف دے کٹہرے وچ لے آئے گئے ہون ایدی اک وجہ اے حقیقت وی اے کہ پاکستان دے جمہوری ادارے خاص کر کے عدالتاں تے پولیس رشوت خوری دی وجہ نال کمزور تے لا چار ہو گئے نیں تے انان نوں کوئی پچھن والی ای کوئی نئیں اے۔

چوکھے سارے پاکستانی مذہبی سکول یا مدرسے، انان لوکاں دے حوصلے ودھاندے نیں تے انان نوں تربیت وی دیندے جھپڑے ایہوجے خلاف قانون کم، پاکستان یا پاکستان تون باہر اقلیتاں نوں نشانہ بنان لئی کر دے نیں۔ سال 2005 دے وچکار اک واری فیر اے کوشش کیتی گئی کہ سارے مدرسیاں نوں رجسٹر کیتا جاوے نال اے وی حکم دتا کہ ایہوجے مدرسے اپڑیں اندروں سارے غیر ملکی طالب علمان نوں کڈ دینڑ۔ ایس ورے دے اخیر تکر کج شدت پسند جتھیاں ولوں کھپ پانڑ دے باوجود چوکھے سارے مدرسیاں نے رجسٹریشن کروائی سی۔ ایدے باوجود اے رپورٹاں نیں کہ حکومت دا ایہوجے مدرسیاں نوں پیسے دینڑا لیاں تے کوئی کنٹرول نئیں اے تے رپورٹاں اے وی دسدیاں نیں کہ رجسٹریشن دا انان مدرسیاں دے نصاب تے وی کوئی اثر پیا وی اے کہ نئی۔ کیونجہ اے ایسی طراں شدت پسندی تے لوکاں نوں بھڑکاندے نیں۔ اے وی شک شبھے دی گل اے کہ حکومتی کراندے شدت پسندی نوں روکنڑ لئی ملک دے اسلامی سکولان دی اصلاح دوجے کناں طریقیاں نال کرنڑ گئے۔ ہور اے کہ کھلی ڈھلی شدت پسندی نوں تے لڑاکے جتھیاں ولوں دوجے لوکاں دی آزادی نوں تے انان دے حق دبانڑ دیاں جری حرکتاں نوں روکنڑ لئی حکومتی کوششاں وی کافی نئیں ان۔

ورے 2008 دے شروع وچ پاکستان نے مسلح شدت پسنداں ولوں بمیاں تے بم مار کے تے جندڑی نوں تہس نہس کر کے اپڑیں اپڑیں علاقیاں وچ اپنڑا راج قیم کرنڑ دا سواد چکھیا۔ سٹیٹ ڈیپارٹمنٹ دے خیال اچ پاکستان دے وفاقی قبائلی علاقیاں تو باہر وی صورت حال ایہہ وے کہ مذہبی مقاماں تے محفلاں، مذہبی پردھاناں جنان دا تعلق فرقہ بندیان دے نال اے تے مذہبی شدت پسندی دے دہشت گردی دے حملیاں دے نتیجے وچ ایس ورے سینکڑیاں دے حساب نال بندے مرے نیں پاکستان دے اندر ستمبر 2008 وچ میریٹ ہوٹل اسلام آباد تے ہونڑا لے خود کش حملے نے پوری دُنیا دا دھیان لے لینا۔ ایہہ اوہ حملہ سی کہ جہدے وچ حملہ کرنڑ آلیں نے حملہ کرنڑ دا ویلہ او چنڑیا سی جدوں لوکی روزہ کھولنڑ دی تیاری کر رہے سنڑ۔ عبادت گاہواں تے ہونڑا لیاں بٹھیرے حملیاں وچوں اک حملہ فروری 2009 وچ پنجاب دے شہر ڈی جی خان دی اک امام بارگاہ تے ہویا سی جہدے وچ 22 جی مرے سنڑ۔ 27 مارچ 2009 نوں پاکستان تے افغانستان دیاں سرحدان دے نیڑے۔ خیبر ایجنسی دے مقام جمروود وچ 50 بندے مرے تے 100 نالوں زیادہ زخمی ہو اے سنڑ۔ جدوں مسیتی وچ جمعے دی نماز پڑھن آلیاں تے حملہ کیتا گیا سی۔ حالانکہ اے مسیت سنیاں دی سی فیر وی ایدا الزام سنیاں تے ہی دھریا گیا سی۔ 5 اپریل 2009 نوں خود کش حملہ کرنڑ انڑ والے نے چکوال دی اک امام بارگاہ تے حملہ کرکے 22 بندے مار دتے سنڑ تے چوکھے سارے بندے زخمی ہو اے سنڑ۔

شیعہ مسلمانان دے مخالف سنی شدت پسند مسلمانان ولوں مذہبی فساد پورے ملک وچ عرصے توں جاری ہے۔ پچھلے ورے توں شدت پسند سنیاں نے اپنڑیں پیر پاکستان دے شمال مغربی سرحدی صوبے دے مقام سوات سمیت پاکستان دے شمال مغرب تکر پساں لئے نیں اے فسادی شدت پسند جنہاں وچوں گج دا تعلق طالبان جتھیاں دے نال اے دے بارے ایہہ پتہ لگیا اے کہ لوک جانڑ بچہ کے شیعہ مسلمانان نوں مار دیندے نیں۔ ڈاھڈی سزا دیندے نیں تے طالبان

دی طران دا انصاف کر دے نیں تے لوکاں خاس کر کے اقلیتاں نوں نسا دیندے نیں۔ اپریل 2009 وچ وفاقی حکومت نے اک امن معاہدہ قبول کر لیا اے جیہڑا مقامی طور تے گل بات ہونڈ دے نتیجے وچ، سوات وچ طالبان تے شدت پسنداں دے نال ہویا سی۔ ایس معاہدے دے مطابق سوات سمیت پورے مالا کنڈ ڈویژن وچ نافذ ہونڈا سی تے ایدے بدلے وچ حکومتی فوجاں دے مخالف لڑائی بند ہو گئی۔ ایس توں پہلے سوات وچ کئی واری شریعت دا قنون لایا گیا پر ایس واری ایس علاقے دا کنٹرول طالبان نال تعلق رکھن آلیاں لوکاں دے حوالے کر تا گیا اے کہ جیہڑے اپنی سیاسی تے مذہبی فیدے لئی ہر حرکت کر جاندے نیں۔

سال 2003 وچ وادی سوات وچ فساد وڈی تیزی نال ودھیا۔ جیدی وجہ نال ہزاراں لوکاں نے نہ دسنڈ آلیاں، بے رحمانہ، تے معاشرتی لحاظ نال قبول نہ کیتیاں جانڈ آلیاں گلاں برداشت کیتیاں کیونجہ طالبان نال تعلق رکھنڈ آلیاں چتھیاں اسلام دی اک انیڑیں تشریح کڈ کے لوکاں دی تلیم، انیڑیاں رسماں رواجاں تے پابندی لا چھڈی سی۔ نویاں ریوٹاں دے مطابق دسمبر 2001 تکر سوات دی کل آبادی 1-8 ملین دے 60 فی صد لوک فساد دی وجہ نال سوات وچوں نکل گئے نیں 150 سکولاں نوں جنہاں چوں زیادہ تر گڑیاں دے سکول سنڈ تباہ کر دتا گیا اوہ زنانیاں جنہاں نے انیڑیاں نوکریاں چھڈن توں ناں کیتی اونہاں نوں قتل کر دتا گیا اے۔ پولیس، سیاسی مخالفان تے طالبان دے کیڑے کڈن والیاں دے سر لوکاں دے سامنے کپ دتے گئے۔ دسمبر 2008 وچ، چوکھے وڈے رولے دے باوجود گڑیاں دی تلیم تے پابندی لا دتی گئی۔ جنوری 2009 دے اخیر وچ ایس پابندی نوں نرم کر کے گڑیاں نوں پنجویں تکر تلیم لین کدی اجازت دے دتی گئی۔ راتاں ویلے طالبان ریڈیو توں غیر اسلامی حرکتاں جنساں وچ گانڈیاں گانڈیاں، نچنا، ٹی وی ویکھنا تے شیو کرنا شامل نیں، تے پابندیاں لان دا اعلان کردیتا سی

پاکستان دے شمال مغرب وچ کج فسادی شدت پسند جھتیاں نے پولیو ویکسین نوں، انیڑیاں تھلے انڈ آلیاں لوکاں نوں پین توں باز رکھیا۔ ایدی وجہ اے سی کہ اور اے خیال کر دے نیں کہ ایہہ مسلماناں دے مخالف اک چال اے۔ دوجے حربیاں وچوں جیہڑے حربے استعمال کیتے گئے اناں وچوں دوجے عقیدے دے لوکاں دے مزار تے مقبرے تباہ کرن وی شام سی، اناں وچوں اک مشہور واقعہ 5 مارچ 2009 نوں مشہور پشتو صوفی شاعر رحمن بابا دے مزار نوں بم مار کے تباہ کرن وی شامل سی۔ نظر رکھنڈ آلیں دے مطابق ایہہ اسی طران دی حرکت سی جیویں طالبان نے افغانستان دے صوبے بامیان وچ بدھ دی یادگار نوں تباہ کر دتا سی۔ ایس توں ایہہ لگدا اے کہ دوجے عقیدے دے لوکاں دی کوئی وی نشانی نظر نیں آنڈی چاہی دی۔ ایہہ اسلام دی اوہ شکل اے کہ جیہدے وچ کسے نوں وی برداشت نیں کیتا جاندا۔

بلویاں فساداں وچ سنی شدت پسنداں نے جانڈ کے عیسائیاں، احمدیاں تے ہندوواں نو نشانہ بنڈیا۔ ستمبر 2008 وچ پاکستان ٹیلی وژن نیٹ ورک، جیو ٹی وی توں پاکستانی پارلیمنٹ دے 1974 دے فیصلے جیہدے وچ احمدیاں نوں غیر مسلمان اکھیا گیا سی دے بارے وچ اک پروگرام چلیا، ایس پروگرام دے میزبان نے اینڈے پروبیاں نوں، جنہاں وچ مشہور عالم سنڈ نوں ایہہ گل اکھی کہ اوہ ایس فیصلے دی حمایت کرن بلکہ اکھیا کہ اوہ ایہہ اکھن کہ احمدیاں نوں مارنا جائز اے۔ ایس پروگرام دے اک دیہاڑے بعد اک مشہور احمدی ڈاکٹر نوں مار دتا گیا۔ تے اوس توں اک ہور دیہاڑے بعد اک ہور احمدی پیشوا نوں مار دتا گیا۔ اقلیتاں تے حملے کرنڈ آلیے لوکاں نوں گھٹ ہی انصاف دے کٹھرے وچ کھڑا کیتا گیا اے۔ سٹیٹ ڈیپارٹمنٹ دے مطابق حقیقت وچ پاکستانی حکومت نے انا دواں قتلان دی تقیت لئی گجہ نیں کیتا۔

ہندوواں، عیسائیاں تے سکھاں نے طریقے کار دے مطابق کجہ گھٹ پر تواتر دے نال حملیاں دا سامنڈاں کیتا اے۔ اناں وچوں کئی وڈی آسانی نال جرم دا شدا ہو جانڈے نیں کیونجہ اناں نوں اقلیت وچ ہونڈ نال آسانی نال لٹیا جا سکدا اے، یا توں لینڈ لئی اغوا کیتا جا سکدا اے۔ ہندوواں، عیسائیاں دیاں زنانیاں تے بچیاں دے اغوا، زنا تے زور زبردستی نال اسلام قبول کروان دیاں رپورٹاں تواتر نال ملدیاں نیں۔ ملزم عام طور تے اپڑیں مسلمان عالماں کولوں اک سرٹیفیکیٹ لے کہ زوریوں اسلام قبول کروان دے الزام دا دفع کر لینڈے نیں گجہ کارندیاں دے مطابق ہندو زنانیاں دے مخالف غلامی تے تکلیفاں دین دے ہتھیار فساداں وچ وڈے پیمانے تے استعمال ہوندے نیں تا کہ مذہبی ڈر پان۔ صوبہ بلوچستان وچ ہندوواں سے مندر فساداں دی بنیاد بنڈ دیں نیں جنہے ہندو وڈی اقلیت وچ نیں تے جنہے بلوچ باغی وفاقی حکومت دے مخالف عرصے توں انیڑیاں کوششاں کر رہے نیں۔

پاکستان وچ اقلیتاں وچوں سب نالوں سخت قنونی پابندیاں تے سرکاری طور تے تعصب احمدیاں نال رکھیا جا رہیا اے۔ احمدی جنہاں دی تعداد 30 توں لے کے 40 لاکھ اے قنونی طور تے انیڑی مذہبی رسماں ادا کرنڈ دیاں پابندیاں نیں چوکھے سارے احمدی نیں جنہاں نوں انیڑیاں مذہبی رسم ورواج نوں ادا کرنڈ دا مجرمانہ الزام، انیڑیاں مذہبی الفاظ کہن دا الزام وغیرہ سمیت مجرمانہ الزام دا سامنڈاں کرنا پیندا اے۔ پاکستان دے آئین وچ احمدیاں نوں، اناں ولوں انیڑیاں آپ نوں ایس توں علاوہ گجہ اکھن دے باوجود اناں نوں غیر مسلمان اکھیا جاندا اے۔ قنون دی طرفوں غیر مسلمان اکھیا جاندا اے۔ قنون دی طرفوں غیر مسلمان ہونڈ دی وجہ نال احمدی انیڑیاں عبادت گاہواں نوں مسیت نہیں آکھ سکدے یا

عام تہاواں تے جتھے دوجے مسلمان نماز پڑھ سکدے نیں اوتھے عبادت نئیں کر سکدے نیں نہ ہی عام لوکاں وچ قرآن وچوں گجھ پڑھ سکدے نیں نہ ہی اناں نوں کھلے عما انپڑیں آپ نوں مسلمان اکھن دا حق اے۔ احمدی لئی لوکان وچکار تبلیغ کرن غیر قنونی اے احمدی مذہب اختیار کرن کرنا لیں نوں آپڑیں ول لینا، احمدی بنن لئی گجھ بنانا، شائع کرنا، یا ایہوجئے دوجے مواد نوں لوکاں تکر پونچانا وی غیر قنونی اے۔ مئی 2008 وچ دو دیہاڑیاں تک احمدیوں نے انپڑے اکثریتی علاقے ربوہ وچ (جنہوں پاکستانی حکمران جناب نگر اکھدے نیں) انپڑیں خاص کپڑے لٹے پا کے انپڑیں مذہبی نعریاں دے بیج لا کے، بنیاں شتیاں لا کے، پٹاکے پٹو کے چلا کے انپڑاں مڑبی تہوار منایا۔ دو ہفتیاں بعد پولیس نے پورے علاقے دے لوکاں دے خلاف احمدیت مخالف قنون دے تحت مقدمہ بنڑا دتا۔ اک دوجے واقعے وچ احمدیاں نوں فیصل آباد دے میڈیکل کالج وچوں کڈ دتا گیا کیونجہ اور مبینہ طور تے دوجے لوکاں نوں انپڑیں مذہب دی تبلیغ کر دے سنڑ۔ ہور ایہہ کہ کیونجہ انہاں نوں غیر مسلمان ووٹاں وچ اندراج کروانا پیندا اے ایس کر کے اور احمدی جیہڑے کے انپڑیں آپ نوں مسلمان اکھن تے ضد کر دے نیں اناں نوں وڈی سوکھے طریقے نال کڈ دتا جاندا اے۔ صرف اک جنگی تبدیلی ایہہ ہوئی سی کہ جدوں دسمبر 2004 وچ پاکستان پاسپورٹ وچوں مذہب دے خانے نوں ختم کر دتا گیا سی۔ ایہی وجہ نال احمدیاں نوں حج وچ شریک ہونڑ دے علاوہ آگے ودھن دا موقع مل گیا اے۔ دوجی دفعہ گڈی فیر پٹڑی توں لیہہ گئی جدوں مارچ 2005 وچ مذہبی جماعتاں دے دبا وچ آکے حکومتی وزارتی کمیٹی نے ایہہ کالم دوجی وار فیر شامل کر دتا۔ جتھے تکر ساہنوں پتہ اے کسی پاکستانی حکومت نے احمدیاں دے بارے قنون دی اصلاح کرن دی کوئی کوشش نئیں کیتی۔

توبین رسالت صلی اللہ علیہ وسلم دیاں سزاواں وچ عمر قید تے موت دی سزا اے۔ توبین رسالت صلی اللہ علیہ وسلم تے الزام جیہڑے کہ اکثر جھوٹے ہوندے نیں دے نتیجے وچ لمیاں قیدیاں یا بعض واری احمدیاں، عیسائیاں، ہندوواں یا دوجے اقلیتی فرقیان یا مسلماناں دے مخالف فساد بنڑ جاندے نیں۔ کیونجہ الزام لگن آلیاں توں ہور کسی طراں دی شہادت لین لئی نئیں اتدا۔ اوس دی نیت دا ثبوت وی نئیں منگیا جاندا۔ جھوٹا الزام لان والیاں تے کوئی جرمانہ وی نئیں پیندا ایس لئی اس قنون نون شدت پسنداں ولوں مذہبی اقلیتاں یا انپڑے مخالف لئی اکثر استعمال کیتا جاندا اے۔ ایس قنون نوں اکثر صرف بدلہ لین لئی یا فیر کوئی فیدہ چکن لئی استعمال کیتا جاندا اے۔ جابطے دیاں کاروائیاں وچ معمولی تبدیلی نے پاکستان وچ توبین رسالت صلی اللہ علیہ وسلم دے قنون نوں بوہتا ورتیا اے پر ایس نے کوئی خاص اثر نئیں کیتا اے۔ ایہی منفی اثر ایہہ ہویا کہ توبین رسالت صلی اللہ علیہ وسلم دے قنون وچ ضابطے دے مطابق کاروائی کرن دی کمی اے۔ ہور ایہہ کہ توبین رسالت صلی اللہ علیہ وسلم دے مقدمیاں دے دوران اسلامی بنیاد پرست عدالتاں دے کمرے پر جانڈے نیں تے ربائی دی صورت وچ لوکاں سے سائمنڈیں دنگا فساد کرن دیاں دھمکیاں دتیاں جاندیاں نیں۔ انہاں دھمکیاں نوں قابل غور سمجھنا چاہئی دا اے کیونجہ ایس طرح نال ای فساد ہوندے نیں۔ آجے تکر پاکستان دے وچ کسی نوں توبین رسالت صلی اللہ علیہ وسلم دے قنون دے تحت موت دی سزائیں دتی گئی اے۔ توبین رسالت صلی اللہ علیہ وسلم دے مقدمیاں وچ ملوث کئی لوکاں تے حملے کیتے گئے نیں، بلکہ پولیس دی حفاظت وچ وی فسادی شدت پسنداں دی طرفوں لوکاں نوں مار دتا گیا۔ اور لوک جیہڑے سرکاری سزا توں بچ جانڈے نیں اناں نوں ملک توں نس جانڑ لئی، مجبور کر دتا جاندا اے۔

ہر ورے چوکھے سارے لوکاں نوں توبین رسالت صلی اللہ علیہ وسلم دے الزام دے تحت پھڑیا جاندا اے۔ زیادہ تر لوکاں دیاں ضمانتاں نئیں لئیاں جاندیاں کیونجہ دنگا فساد دا خطرہ ہوندا اے۔ ایہوجے اک مقدمے وچ 15 احمدی منڈیاں نوں حضور صلی اللہ علیہ وسلم دا اسم مبارک اک سنی مدرسے دے عبادت خانے دی کند دے آتے لکھن دے الزام وچ پھڑ لیا گیا سی۔ رپورٹاں دے مطابق اناں منڈیاں دی گرفتاری اوس ویلے ہوئی جدوں اور انپڑیں آپ پولیس دے سامنے اپڑے تے انپڑیں آتے لگن الے الزامان توں انکار کرن لئی حاضر ہوئے۔ بیومن رائٹس کمشن آف پاکستان دے اک حقیقت جانن والے کمشن نے ایہہ ثابت کیتا کہ ایس مقدمے وچ کوئی چشم دید گواہ نئیں سی تے نہ ای کوئی تعلق ملزمان تے ثابت ہوندا اے۔ جنوری 2009 وچ پنج عیسائی جیہڑے کہ توبین رسالت صلی اللہ علیہ وسلم دے تحت اپریل 2008 وچ پھڑے گئے سنڑ نوں رہا کر دتا گیا کیونجہ مسلمان تے عیسائی نمائندیاں نال مفاہمت ہو گئی سی۔ وڈھڑی عمر دے دو ہور عیسائی بندے جنہاں دا تعلق پنجاب دے شہر فیصل آباد نال سی نوں لاہور ہائیکورٹ نے اپریل 2009 وچ رہا کر دتا۔ اناں دواں نوں نومبر 2006 وچ مبینہ طور تے قرآن پاک دے ورقے ساڑن دے الزام وچ 10 ورہیاں دی قید بولی گئی سی اناں اے ایس الزام دے پچھے زمین دے جھگڑے دے بارے وچ رپورٹاں لئیاں نیں۔ ایہھے باوجود کہ توبین رسالت صلی اللہ علیہ وسلم دے الزامان وچ پھسڑ آلیاں نوں کدی کدی رہا وی کر دتا جاندا اے پر اناں دیاں ربائیاں اصل وچ اناں لئی مذہبی جنونیاں ولوں حملیاں دے ڈر نال یا تے چھپن یا ملک بدر ہونڑک تے مکدے نیں۔

زنا بالجبر دے شکار ہونڑ آلیاں لئی اے بہت وڈا خطرہ اے کہ انہاں تے بے راہ روی دے الزام لگ جانڈے نیں جیہدے نتیجے وچ رجم (وٹے مار مار کے مار دین دی سزا) دی سزا سدھے سدھے بنڑ دی اے۔ اکتوبر 2003 وچ پاکستان دیاں انانیاں دی حالت بارے قومی کمشن نے اک رپورٹ حدود آرڈینینس دے بارے جاری کیتی جیہدے وچ ایہہ دسیا گیا کہ گھٹ توں گھٹ 88 فی صدی قیدی زانیاں، جنہاں وچوں چوکھیاں ساریاں زناکاری دیاں شکار ہوئیاں سنڑ، جیلاں وچ ویاہ کیتے بغیر جنسی عمل کرن دے جرمان وچ ڈکیاں نیں۔ حدود دے قنون مسلماناں تے غیر مسلماناں دواں

لنی اک طراں دے نیں۔ اقوام متحدہ دے تشدد دے مخالف کمیٹی دے نال نال، اقوام متحدہ دے تشدد دے بارے خصوصی رابطہ کاراں نے اکھیا اے کہ وٹے مار کے تے ہتہ پیر ٹکناں، تشدد تے ظلم دے مخالف معاہدیاں تے عہداں دے مخالف اے۔ ایہہ سزاواں غیر انسانی، ذلیل کرن آلیاں تے عالمی لحاظ نال انسانی حقان تے ہونڑ آلیاں معاہدیاں دے معیار دے انل میل نہیں رکھدیاں نیں۔ حالاں تکر ایہوجیاں بھیڑیاں بدنی سزاواں دیٹڑ دا رواج نہیں ہویا بلکہ ایہی جانی گھٹ درجے دیاں سزاواں جیویں جیلاں دی قید تے جرمانے کیتے جاندے نیں۔ بہت وڈی تنقید دا نشانہ بڑن آلے ایس مذہبی آرڈینینس نوں ٹھیک کرن لئی اک قدم اودوں چکیا گیا جدوں دسمبر 2006 وچ صدر مشرف نے زنا بالجبر دے الزاماں لئی حدود آرڈینینس دیاں حدان نوں گھٹ کرن دے بل تے دستخط کر دیتے سنڑ۔ ایس نوں قنون نیں زنا بالجبر دے جرم نوں حدود آرڈینینس وچوں کڈ کے تعزیرات پاکستان وچ پا دتا اے ایس طراں زنا دا شکار ہونڑ آلیاں لئی چار مرد گواہ لیا کے جرم ثابت کرن دا حکم مُک گیا۔ نوں قنون دے مطابق زنا دے الزام نوں ثابت کرن لئی فورنزک تے واقعاتی شہادتیاں نوں بنیاد بنایا جاوے گا۔ ایس تبدیلی دے پچھے بچھے اک پور تبدیلی جولائی 2006 وچ ہوئی جیسی وچ سزا کھٹن آلیاں زنانیاں نوں ضمانتاں تے ربا کرن دا قنون آرڈینینس دا حصہ بنایا گیا۔ تاکہ اوہ جیل وچ رہن دی بجائے جیہڑا کہ انہاں دے مقدمات دے شروع ہون نوں بعض واری لما عرصا ہوندا اے باہر آسکن۔

ایس دے علاوہ جیسی طرح اتے دسیا گیا اے کہ مذہبی آزادی دے بڑے اوکھے مسئلے نیں، پاکستان دے وچ مذہبی حوالے دے نال اک دوجے نوں برداشت نہ کرن دی وجہ نال ہونڑ والے خون خرابے دا چنگی طور علاقے وچ تے اوتوں باہر بنیادی ذریعہ بنڑ گیا اے۔ سوہنی منصوبہ بندی نال کیتے گئے نومبر 2008 وچ ممبئی انڈیا وچ ہونڑ والے حملیاں دا تعلق پاکستان سے ایک گڑبڑ پھلان والے گروپ لشکر طیبہ دے نال دسیا گیا اے جیسی نوں بعد وچ پاکستان دی وزارت داخلہ نے فروری 2009 وچ من لیا۔ پاکستانی حکام انہاں متشدد گروپاں نوں ٹھپن لئی ہر طرح دی کوشش کر دی پئی اے جیہڑے کہ اودی اپنی سالمیت لئی خطرہ نیں۔ ایس گل دیاں دی گوڑھیاں رپورٹاں نیں کہ پاکستانی فوج تے اینٹیلی جنس ایجنسیاں نے طالبان دے سانجھی تے دوجے گڑبڑ پھلان والے گروپاں نوں اپنے گوانڈی افغانستان تے انڈیا دے خلاف لکن دیاں محفوظ جگہاں، کم کرن لئی اڈے تے ہر طرح دی مدد دتی۔ ایس طرح دتی گئی مدد دے نال افغان طالبان دوبارہ اکٹھے ہوئے، دوبارہ ہتھیار لئے تے دوبارہ پورے جان جوکھاں دے نال سرحدان پار حملے کرن لگ پئے جدے نال انہاں ملکاں وچ گڑبڑ د ود گئی اے تے حالات بھیڑے ہو گئے نیں جدوں کہ امریکہ تے اتحادی فوجاں نے انہاں نوں بھجا دتا سی محکمہ خارجہ نے طالبان حکومت دا ناں افغانستان دے وچ 1999 نوں لے کے 2001 تکر مذہبی آزادی نوں بڑے بھیڑے طور ڈکن والیاں وچ رکھیا سی، اودوں تکر کہ انہاں کنوں کڈ نینی دتا گیا۔

حکومت پاکستان وی عالمی سطح اتے مذہب دے نظریئے دی آزادی دے اتے روک ٹوک لان اتے بڑی تیز اے۔ جیسی طرح 1999 نوں یو این ہاڈیز دے وچ، مارچ 2009 وچ پاکستان نے اک واری فیر اک قرارداد جنیوا وچ یو این دے ہیومن رائٹس کمیشن دے وچ دتی کہ ایس بارے دے وچ اقدامات کرے کہ جدے وچ مذہبیاں نوں بدنام کرن توں ڈکيا جاوے۔ قرارداد دی حمایت کرن والے اکھدے نیں کہ ایس نال مذہبیاں دی برداشت ودے گی لیکن عام طور تے ایس طرح دے قنون مجرمانہ طور تے استعمال ہو کے کاروائی ہوندى اے۔ تے مقامی پردھان انہاں نوں استعمال کر دے نے جنہاں ملکاں وچ قنون موجود اے۔ نہ پچن والی تے ڈھاڈی کوڑی تقریر کر کہ ایک خاص مذہب تے فرقے نوں ڈکدے نیں۔ مذہبیاں نوں بدنام کرن توں ڈکن والے قنون انٹرنیشنل ہیومن رائٹس دے کل پُریاں یعنی کہ چنگی طرح نال گھل کے گل بات کرن دے نال گھلیاں سوچاں، وچار تے مذہب دی آزادی دے خلاف نیں۔ ایس دے علاوہ اوہ بورے مذہب نوں اختیار دیندے نیں نہ کہ بندے نوں۔ اے بڑا بھیڑا ہویا کہ کونسل نے قرارداد نوں 23 ووٹاں توں پاس کر دتا 11 ملکاں نے قرارداد دے خلاف ووٹ دتا تے 13 ملک انہاں ووٹاں وچ شامل نہیں ہو اے۔

کمشن نوں پاکستان دے وچ ہونڑ والیاں مذہبی آزادی دے حوالے نال زیادتیاں تے بڑی تشویش اے۔ جنہاں وچوں پاکستان دی حکومت نے بھیڑا اکھیا اے۔ 2002 توں کمشن پاکستان دے بارے وچ کہندا ریا اے کہ اُس دا ناں ایس گل دے حوالے نال رکھیا جاوے۔ کمشن نے مذہبی آزادی دے حوالے نال مسئلایاں نوں لوکاں دے اکٹھے کیتے، انتظامیہ تے کانگریس دے نال ملاقاتاں کیتیاں، یو ایس حکومت دے وڈے افسراں نول پتر لکھ کے تے اخباراں وچ بیان دے کے چُکیا اے۔ فروری تے اپریل 2009 وچ کمشن نے ایس پاسے دھیان دوايا کہ پاکستان دی مرکزی تے صوبائی حکومت مالاکنڈ ٹویژن جیسی دا سوات دی وادی اک حصہ اے وچ طالبان سے سانجھی گڑبڑ پھلان والیاں نوں جیہڑے کے اپنے سیاسی تے مذہبی وچاراں نوں پورا کرن لئی عام طور تے تشدد تے اُتر آندے نیں جیسی دے نتیجے وچ بندیاں دے حق اک طور مارے جاندے نیں تے مذہبی آزادی اتے بڑی ڈھاڈی روک ٹود لاندے نیں مقامی اختیار دین دے معاہدے نوں منن لئی تیار نیں۔

مارچ 2009 وچ کمشن نے ایس ناں دے نال اک کیپیٹل بل وچ میٹنگ کیتی – پاکستان: مذہبی تشدد پسندی توں مذہبی آزادی تے حفاظت – سیانیاں نے پاکستان دے وچ مذہبی پابندیاں دے حوالے نال قنونی رکاوٹاں دے بارے وچ گل بات کیتی، چنگی طرح نال زنانیاں تے اقلیتاں دے حوالے خطرے، مذہب دے حوالے نال تشدد تے اک دوجے نوں برداشت نہ کرناں، پاکستان دے تلمی نظام وچ جیسی وچ مدرسے وی شامل نیں اک دوجے نوں برداشت نوں ودھان تے

پاکستان لئی یو ایس پالیسی وی چنگے طور انہاں اداریاں دی مدد کر سگدی اے جیہڑے کہ بندیاں دے حقوق جیس وچ مذہب تے وچاراں دی آزادی شامل اے نوں بڑھوتی دین۔

پاکستان تے ہون والے پہلے کم تے کمشن دی کاروائی دے نتیجے وچ کمشن 27 مارچ 2009 دے ایس اعلان نوں جی آیان نوں اکھیا جیس دے وچ اک پوری نویں حکمت عملی اے جیہڑی کہ یو ایس تے عالمی مدد دے پاکستان لئی تے چنگے طور تے ودان لئی کہندی اے جیس وچ معاشی تے فوجی امداد شامل اے جیہڑی کہ پاکستان دی دہشت گردی دے خلاف جنگ دی کارکردگی دے نال جڑی اے۔ کمشن بڑے زوراں نال اے ایہہ گل کہندا اے کہ معاشی تے فوجی امداد دے نال نال یونائیٹڈ اسٹیٹس انہاں لوکاں دے پاکستانی معاشرے وچ رتے نوں وداوے جیہڑے کہ جمہوری قدران، قنون دے راج تے عالمی بندیاں دے حقوق جیہدے وچ مذہب تے وچاراں دی آزادی وی شامل اے نوں سپاندے نیں۔ ایہہ تکر کمشن نے بہت ساریاں صلاحواں دتیاں نیں جنہاں وچوں نویاں تھلے دتیاں گئیاں نیں۔

یو ایس پالیسی واسطے صلاحواں۔

ایس صلاح توں علاوہ کہ پاکستان نوں سی سی پی سی قرار دے دتا جاوے، کمشن یو ایس حکومت نوں پاکستان دے بارے وچ تھلے دتیاں گئیاں صلاحواں دیندا اے۔

1. مذہبی آزادی تے دوجے بندیاں دے حقوق دیاں خلاف ورزیاں نوں ڈکيا جاوے۔

یو ایس حکومت نوں چاہئی دا اے کہ اوہ پاکستانی حکومت نوں اکھے کہ:

- انہاں معاہدیاں دی مخالفت کرے جنہاں وچ متشدد طالبان دے سانجھی گروپاں نوں مقامی انصاف دے قنون بہانویں اوہ شرعی ہووے یا سیکولر دے آتے اختیار دتا جاوے جیس دے نتیجے وچ پاکستان دے شہریاں دیاں مذہبی آزادیاں تے بندیاں دے حقوق آتے ڈکے لگ جاوے۔ ایس دے نال حال تکر کیتے معاہدیاں نوں وی ختم کرے جنہاں وچ مرکزی حکومت دا وادیءسوات دے حوالے دے نال اپریل 2009 دا معاہدہ وی شامل اے؛
- رسول صلی اللہ علیہ وسلم دی بے عزتی دے قنون نوں جرائم وچوں کڈ دیتا جاوے تے اوس ویلے تکر کہ جدوں تک ایس حوالے دے نال قدم چکيا جاوے رسول صلی اللہ علیہ وسلم دی بے عزتی دے قنون دے طریقہءکار وچ تبدیلی لیائی جاوے کہ جیس دے نتیجے وچ ایس قنون دی وجہ نال ہونڈ والی زیادتی نوں گھٹ کیتا جاوے تے بعدوں وچ مکا دتا جاوے تے ایس گل دا وی یقین کیتا جاوے کہ جنہاں آتے الزام لگیا اے انہاں نوں پوری حفاظت دتی جاوے جیس وچ شدت پسنداں ولوں جان توں مار دین دیاں توں علاوہ دوجی دھمکیاں شامل نیں دے علاوہ بورے قنونی عمل دا ہونڈا وی شامل اے۔
- مذہب دی بنیاد تے فرقے دی بنیاد آتے ہون والے تشدد نوں روکيا جاوے ایس دے نال ایس نوں پھیلان والیاں نوں سخت سزا دتی جاوے۔ جیس وچ شامل اے:

-- متشدد گڑ بڑ کرن والے جتھیاں کون لوں اسلحہ لے لیا جاوے تے شیعیاں، صوفیاں، عسائیاں، احمدیاں، ہندوواں، سکھان تے دوجیاں اقلیتاں نوں اونہاں دی عبادت دیاں تھواں تے اونہاں دے مذہبی مقدس تھواں تے ہونڈ والے لوکاں دے اکٹھ تے اونہاں نوں حفاظت دیوے۔

-- مذہب دی بنیاد تے فرقے دی بنیاد آتے ہون والے تشدد دی چھان بین کیتی جاوے تے ایس دے نال ایس نوں پھیلان والیاں نوں سخت سزا ویلے سر دتی جاوے؛ تے

-- اک حکومتی کمشن بنڑایا جاوے جیہڑا کہ شیشے ونگر ہووے، اونہوں کھلی رقم ملے، اوس وچ زنانیاں تے اقلیتاں دی نمائندگی ہووے تے اونہاں دے اختیار ہووے کہ اوہ ایس قسم دیاں صلاحواں نوں ویکھ سکن تے اونہاں نو آگے پہنچا سکن کہ حکومت تیزی دے نال مذہب تے فرقے دی بنیاد تے ہونڈ گڑ بڑ نوں مکا سکے خاص طور تے ایس طرح دے علاقے جنہاں وچ مذہبی اقلیتاں دی زیادہ آبادی بیگی جیس طرح کرم ایجنسی وچ شیعہ مسلم۔

- احمدیوں کے خلاف قانونوں کو ختم کرنا جو کہ جیہڑا کہ اوہناں دی کہلے ڈھلے اپنے عقیدے تے عمل نوں جرم قرار دیندا اے تے جیہڑا کہ اوہناں دے بنیادی مذہبی آزادی دے حق جیہڑا کہ اوہناں نوں بندیوں دے بارے وچ سیاسی تے شہری حقوق دے عالمی اعلان دی خلاف ورزی اے؛ تے

- یو این دے بندیوں دے بارے وچ حقوق دی کونسل تے دوجے عالمی اداریاں وچ نام نہاد – مذہبیاں نوں بدنام کرن دے قانون دے عمل درآمد نوں ڈکھا جاوے جیہڑا کہ عالمی طور تے مذہب دی آزادی تے اظہار دے عالمی اختیار دی خلاف ورزی اے۔

یو ایس حکومت نوں چاہیئی دا اے کہ:

- واضح طور تے مذہبی آزادی تے ایس دے حوالے دے نال بندیوں دے حقوق نوں لازمی طور تے یو ایس دی پاکستان دے بارے وچ حکمت عملی دے وچ چنگے طریقے نال شامل کرنا جاوے تے سول سوسائٹی دے اداریاں دی مدد کرے تاکہ اوہ انہاں حقوق لئی کم کر سکن تہ انہاں حقوقاں دی ضمانت دین تہ انہاں نوں آتے چک سکن۔

- افغانستان تے پاکستان دے خصوصی نمائندے رچرڈ ہالبروک دی ٹیم دے لئی ایک خاص نمائندہ ہووے جیہڑا کہ پاکستان دے وچ بندیوں دے حقوق چنگی طور تے مذہبی آزادی تے فرقیوں دے تشدد بارے وچ رپورٹاں دیوے۔

2- قانون دے لاگو ہونے، عدالتوں تے سول سوسائٹی نوں پکا کرنا۔

یو ایس حکومت نوں چاہیئی دا اے کہ اوہ پاکستانی حکومت نوں اکھے کہ:

- قانون نوں پکی طرح لاوے جیس وچ مذہب تقریر، اکٹھ، میل ملاپ تے میڈیا دی آزادی دی حفاظت نوں پکا کر کے تے اک خود مختار عدالت نوں بحال کرے۔

یو ایس حکومت نوں چاہیئی دا اے:

- اوہ پاکستان دے جمہوری نظام نوں مضبوط کرن والے اداریاں نوں سول معاشی مدد دے ذریعے پکا کرے چنگی طرح دے نال عدالتوں تے پولیس نوں جنہاں دے بارے وچ اکھیا جاندا اے کہ اوہ پکے کرپٹ تے کم چور نیں تے انہاں دی کوئی پچہ پر تبت نیں اے جیس وجہ نال اوہ وی بندیوں دے حقوق فیس وچ مذہبی آزادی شامل اے دے حوالے نال ہونے والی گڑبڑ وچ پورا حصہ بننے دے نیں۔

- ایس گل آتے زور دتا جاوے کہہ بندیوں دے حقوق، سول سوسائٹی، قانونی کم تے جمہوری اداریاں لئی غیر فوجی مدد دتی جاوے جیہڑی کہ پچھلی پالیسی جیس وچ گچ چوکھیاں پارٹیاں یا فوجی لیڈراں نوں پاکستان دی مضبوط کرن لئی مدد دتی جاندی سی۔

- یو ایس گورنمنٹ دے پاکستان حکومت توں پابہر میل ملاپ نوں پکا کرنا جاوے جیس وچ سوولا نمائندیاں دے ذریعے جیس وچ انہاں گریپاں تے پارٹیاں دے ذریعے کھلی عوامہ گل بات ہووے کہ جیہڑیاں حکومت آتے تنقید کردیاں نیں تے وکھریاں سوچاں رکھدیاں نیں؛ تے

- ایس گل نوں من لیا جاوے کہ پاکستان وچ لمبے وریاں لئی مضبوطی صرف اک تگڑی تے گرما گرم سول سوسائٹی دے کولوں ای آسکدی اے۔ ایس طرح دے پروگرام پیلانے جاوے کہ جنہاں وچ یو ایس حکومت دا عوام دے نال پکا تے مسلسل رابطہ ہووے جیس طرح فل برانٹ پروگرام، دی انٹرنیشنل وزیٹرز پروگرام تے دوجے پاکستان دے معاشرے وچوں پروفیشنلز، طالب علمان تے مذہبی تے سول سوسائٹی دے لیڈراں دے تبادلے دے پروگرام۔

3- شدت پسندی دا مقابلہ تے گورنمنٹ دا شدت پسند جتھیاں نال گتھ جوڑ۔

یو ایس حکومت نوں چاہئی دا اے کہ اوہ پاکستانی حکومت نوں اکھے کہ:

• پاکستانی حکومت دے کج لوکاں تے انٹیلی جنس ایجنسیاں ولوں طالبان تے دوجے متشدد جتھیاں نوں چھڈن یا مدد دین دا سلسلہ بند کیتا جاوے؛ تے

• پچھلیاں فوجی حکومتاں دے اسلامی پارٹیاں جنہاں دے ایس طرح دے متشدد گروپاں اتے گورھے اثر نیں دے گتھ جوڑ دے نال پیدا ہونڑ والے نتیجے دے اثر دا مقابلہ کرن لئی کم کرے جیہدی وجہ دے نال پاکستان دے وچ مذہبی آزادی تے ڈھاڈے اثر اتے۔

یو ایس حکومت نوں چاہئی دا اے:

• کہ چوکھے صاف تے گنڑے جان والے معیار رکھے تاکہ فوجی تے سول امداد نوں پکے طور ایس طریقے دے نال استعمال کیتا جاوے کہ اوہ طالبان دے مددگار تے دوجے متشدد جتھیاں نوں چکن دے کم نہ آوے تے ایس طرح دے اقدامات ہونڑ کہ پاکستانی لوکاں دا یونائیٹڈ اسٹیٹس تے اعتبار تے اودی حفاظت، مضبوطی تے خوشحالی تے امداد دی ایس طرح نال ونڈ کہ اوو برابر ونڈ ہووے تے ایہہ گل کہ مقصد کیس طرح نال حاصل کیتے جاندے نیں دے حوالے دے نال عزم دا یقین بحال ہووے۔

4- سکولوں وچ تلمیم تے اک دوجے نوں برداشت کرن دے اتے چوکھی نظر۔

یو ایس حکومت نوں چاہئی دا اے کہ اوہ پاکستانی حکومت نوں اکھے کہ:

• کہ ایس گل دی تفتیش کرے تے انہاں مدرسیاں نوں بند کر دیوے کہ جیہڑے ہتھیار ونڈے نیں تے مدرسے وچ گزبڑ پھلان دی تربیت دیندے نیں۔

• قومی نصاب تے کتاباں دے معیار نوں ایس طرح بنڑایا جاوے کہ جیہڑا سارے مذہباں دے بارے وچ برداشت نوں وداوے تے ایس گلا دا جائزہ وی لووے کہ ایس طرح دے اقدامات اتے سرکاری (عوامی) سکولوں وچ پورے طور تے عمل ہوندا اے؛ تے

• ایس گل نوں یقینی بنایا جاوے کہ مدرسیاں دا جائزہ لین والے بورڈ نوں پورے چیزاں نوں بنان، عمل درآمد تے استادان نوں بندیان دے حقوق دے معیار دے حوالے نال تربیت دین تے مدرسیاں دے نصاب تے معیار دے حوالے نال پورا اختیار ہووے۔

یو ایس حکومت نوں چاہئی دا اے:

• پاکستان دے وچ تلمیم دے حوالے دے نال انتظامی امور دے سلسلے وچ سرکاری سکولوں تے مدرسیاں وچ ایس گل اتے گورھی نظر رکھے تے ایسیاں گلاں نوں ٹھیک کرن لئی قدم چکے کہ جتھے ایس قسم دیاں کتاباں پڑھائی جاندیاں نیں جنہاں وچ دوجیاں اقلیتاں خاص طور تے یہودیاں تے ہندوواں نوں برداشت نہ کرن دے بارے وچ تلمیم ایہہ تلمیم دتی جاندی اے کہ ایس طرح کرنا ٹھیک اے۔

• یو ایس سٹیٹ ڈیپارٹمنٹ یا یو ایس دی انٹرنیشنل ڈیولپمنٹ ایجنسی تے یو ایس کمشن آن انٹرنیشنل ریلیجیئس فریڈم ولوں ہر ورے اک رپورٹ لئی اکھے جیہڑے کہ یو ایس دی پاکستانی سکولوں تے مدرسیاں وچ اک دوجے نوں برداشت کرن دی تلمیم دی امداد تے تفصیلی، صاف تے گنڑی جان والے معیاراں نوں پورا کرے۔